



Ömür kitabını vərəqləyərkən heyrətlən-məyə bilmirsən. Azərbaycanın XX yüzillinin son onilliklərindəki ən bilgin və bəşir muğam ustalarından olan Hacıbaba Hüseynov musiqimizin əsas məbədindən sayılan Müslüm Maqomayev adına Dövlət filarmoniyasının səhnəsinə ilk dəfə 1989-cu ildə - 70 yaşı tamam olarkən çıxdı.

Hacıbaba Hüseynovun muğam sənətinin inkişafı və təbliğində rolu

L ayıq olduğu əsl şöhrətlərə və diqqətlərə də böyük sənətkar elə həmin yuvarlaq ildönümündən sonra çatdı. Qısa zaman içində əməkdar və xalq artisti fəxri adlarına layiq görüldü, ömründə Azərbaycandan qırağa çıxmamış sənətçi İranda, İraqda, Fransada konsertlər verdi, oxuları yazılmış disk dünyaya yayıldı, ona xarici məmləkətlərdən yeni-yeni dəvətlər gəlməyə başladı.

O, çox təvəzökar bir insan idi. Sonacan özünü öyrəni sanırdı. Ona görə Böyük Öyrədən oldu. Azərbaycan muğamının bu gün üzde olan üstün ifaçılarının hamısını araşdırsanız, diqqətlə izləsəniz Hacıbaba sənətindən soruq tapacaqsınız. Ən maraqlısı isə odur ki, özü məktəb görməmiş Hacıbaba ustad məktəb yaratmağa müvəffəq oldu.

Hacıbaba Hüseynov əvvəllər nağaraçı olub və bu, sonrakı xanəndəliyində, şairliyində dadına çox yetib. Əla qaval da çalılıb. Amma nağaraçılıqdan qazandığı ən vacib üstünlük onun yüksək ritm sahibliyi idi. Bu üstün ritm duyğusunun gücünə bir-birindən melodik təsniflər yaradırdı və ritm baxımından üzəndən sadə görünsə də, bu təsniflərdən elələri vardı ki, başqaları onu oxumaqda çox aciz idilər.

Ritm vəqifliyinin ona bağışladığı ikinci üstünlük əruzun bəhrələrindən, təfiflələrindən xəbərsiz ola-ola elə həmin vəznlərin qulaq yaddaşındakı dəqiq əks-sədasına

əsasən heyranedicə şeirlər qələmə almasıydı.

Əruzünas Əkrəm Cəfər "Hacıbabanın qəzəllərində, müxəmməslərində, müstəzadlarında bir zərrəcə əruz xətası yoxdur" inancındaydı.

Ruhani ailədə böyümüşdü, lap körpəlikdən əvəzsiz mərsiyəxanları, dərvişləri dinləmişdi. Güclü yaddaşına uşaqlıq illərindən hopmuş həmin yandırıcı musiqilərin dini sözlərini bir qırağa qoyub növləri, sinəzənləri, mərsiyələri öz qəzəlləriylə yeniləşən, diriləşən çağdaş təsniflərə çevirirdi.

Heyflər ki, Hacıbaba Hüseynovun ustad, böyük sənətkar kimi etiraf olunması, onun ikinci nəfəsinin açılması 70 ildən sonrakı dövrünə düşdü. Daha tez etiraf olunsaydı, daha erkən layiq olduqları ondan əsirgənməseydi, əlbəttə, ondan qalan irs indikindən də qat-qat zəngin olardı. Hər halda o səs daha heç vaxt təkrarlanmadığı kimi, unudulmayacaq da.

O, Novruzun ətri duyulan vaxtda doğulmuşdu. Martın 15-də Bakının indi izi-tozu da qalmayan qədim Çəmbəkənd məhəlləsində. Taleyin gərddişindən cəmi beş sinif təhsil almış Hacıbaba Hüseynov klassik ədəbiyyata, əruza, ilahiyyata dərinləndirən yiyələnməyi, dərin hissiyyata, güclü hafizəyə, qaynar təbə, yüksək hazırcavablığa, bədii- yaradıcı təxəyyül imkanlarına malik bir insan idi. Orası da maraqlıdır ki, tamam-kamal orta təhsili olmayan bu insan otuz ildən artıq müddətdə xanəndəlik sənətindən dərs deyib. Çox-çox görkəmli sənətkarlar yetişdirmiş, bir vaxtlar hamının dillər əzbəri olan Asəf Zeynallı adına Bakı Musiqi Məktəbində.

Həyat, doğrudan da, qəribəliklərlə doludur. Gözünü

dünyaya açan gündən qulağı azan səsi, Quran avazı eşidən, ata nəvəsinin arzusuna qalsa, din xadimi kimi yetişməli olan və bütün ömrünü Allah-taalaya etiqadda keçirən, vaxtli-vaxtında orucunu tutub, namazını qılan Hacıbabanın vətəndən kənarada ilk səfər etdiyi şəhər məhz Kərbəladı. Hacıbaba Hüseynov imam Hüseyn aşiqi, mövləne Füzuli vurğunuydu.

Söyləyirlər ki, ustad sənətkar həmin səfərdən çox-çox illər qabaq elə hey "bircə İmam Hüseynin qəbrini ziyarət eləyib, o müqəddəsin ayaqları altında yatan Füzuli babamla "görüşsəydim", heç dərdim olmazdı" deyirmiş. Demə, bu onun qişmətindəymiş. Hələ üstəlik İraq səfərinin ardınca Türkiyə, Fransa, İsveçrə, Hollandiya, Belçika və İrana da yolu düşəcəkmis xanəndənin. Bütün bunlar sənətkarın yetmişdən sonrakı həyatının üç ili ərzində baş verən idi.

Daha sonrasa il yarım qalırdı son səfərə. Və bu il yarımda xanəndə artıq ayağını kənarə atası halda deyildi. Amansız xərcəng öz işini görürdü. Cəmi bir-iki il əvvəldən pəhləvan cüssəli görünən Hacıbaba qəfil başının üstünü kəsdirmiş xəstəlik səbəbindən get-gedə yumağa dönr, şam kimi əriyir.

1992-ci ilin əvvəlində sənətkarın İranda verdiyi konsertlərdən birində lentə alınmış kadrılara diqqət yetirsek, sıxılmış Hacıbabanı görmək olar. Həmin kadrlarda tez-tez, bir-iki qurtum su alıb qurumuş dil-dodağını yaşlaması açıq-aydın görünür. Amma təsəlliverici məqam da var həmin kadrlarda. Onun oxuması həmin ki ləngəri, bəzək-düzəyi və pəşxan ustalıqla yenə gözəl və təra-vətlidi. Heç elə bil, il üstünə il gəlməyib, qarşındakı da tənəffüs yolundakı problemlərdən əziyyət çəkən Hacıbaba Hüseynov deyil. Və o da maraqlıdır ki, o, bu minvalla ömrünün axır günlərincə oxuyub.

Hərçənd İranda sonra onun güzaran daha heç bir ölkəyə düşmədi. Bəzi məlumatlarda o da bildirilir ki, həmin arada onun dövlət səviyyəli tədbirlərdə və radio-televiziyada çıxışı da olmayıb. Hacıbaba Hüseynovu son aylarda demək olar yalnız Bakı kəndlərindəki toylarda görə biləlib.

O toylarda ki, xanəndə qırx ildən artıq çalıb-çağır-mışdı, neçə-neçə ustadlar görmüşdü. Mütəllim Mütəllimovun, Yaqub Məmmədovun ifasına vurulmuşdu, Seyid Şuşinskiyin tilsiminə düşmüşdü, Zülfü Adıgözəlovun yanğı və ustalıqlına, Xan Şuşinskiyin təkrarsız şirin səsi-nə heyran qalmışdı.

Bu böyük ustadın yetişməsində, milyonların sevim-lisinə çevrilməsində Əhməd Bakıxanovun, Cahangir Cahangirovun, Behram Mansurovun, Əhsən Dadaşo-vun, Sara Qədimovanın və başqalarının əməyini qeyd etmək gərəkdir.

Hacıbaba Hüseynov ilk dəfə televiziya ekranında gö-rünəndə təqribən qırx yaş varmış. Həmin gün bəstəkar Cahangir Cahangirov onu studiyaya dəvət edib və orada

tarzən Əhsən Dadaşovun və kəməncəçalan Fərhad Dadaşovun müşayiətilə "Zabul", "Rast" və "Şur" muğamlarını oxuyub. Sənətkarın ən böyük tədqiqatçısı Rafael Hüseynovdur. Haqqında bir neçə dəfə mətbuatda yazılarla çıxış edib, "Ocaq başı" sənədli filminin ssenari müəllifi, yetmiş illik yubiley gecəsinin aparıcısı olub. Aradan illər ötdü və yalnız yetmiş yaşının bircə addımlığındaykən Hacıbaba Hüseynov qısa fasiləylə əməkdar və xalq artisti fəxri adlarına layiq görüldü. Üstündən dörd il yarım keçdi. 1993-cü il oktyabrın 24-də. Tanrı əmanəti canını tap-sırırdı. Amma gedən tək cismi deyildi, illər boyu yaddaşına yığıqlarını da özüylə aparırdı...

Daim toylara gedib, evinə qazanc gəlib, amma elə qazandığı süffəsində olub. Mənəviyyatca çox zəngin idi və bu zənginlikdən hədiyyələr verməyi xoşlayardı. Ən əziz erməğanı da şeir idi.

Sevdiyi, xətrini öz tutduğu, sənətinə ehtiram bəslədiyi insanlara şeirlər həsr edirdi.

Bir bölük ithaf şeirləri var, hamısını sidiq-ürəkden yazıb. Həminələri yazdığı şəxsə bağışlayıb, həminələri təqdim etməyə macal tapmayıb, elə özümdə qalıb.

Ya bəlkə, özündə saxladığı ithaf şeirlərini heç vəsf etdiyi şəxslərə çatdırmaq istəyi də yoxmuş, sadəcə, ürə-yini boşaltmaqçün yazırmış?!
Tam səmimi adam idi - hənsisa şeir həsr etdiyi şəxs-ə üreyində istək azalanda, qəlb bağladığı o kəs könlünü qıranda həmin ithafdən çəkindi, şeirin təyinatını dəyiş-diyi də olub.

Lakin onun ən sabit və axıracan dərin hörmət bəslə-di, yaradıcılığını izlədiyi və şeir həsr etdiyi bir ünvan da olub - Bəxtiyar Vahabzadə.

Şeirə münasibətə Hacıbaba Hüseynovun öz dəyərləndirmələri, güzəştiz meyarlari olub.

Hecaya da biganə deyildi - qoşmaları, təmsilləri, dig-ger şeirləri də var hecəda. Lakin aruzu daha üstün tutub.

Hacıbaba Hüseynovun ən çox minnətdar olduğu var-liqlardan biri söz idi və sözün borcundan çıxmaqçün onun gördüyü iş yalnız oxumaqdan ibarət deyildi.

Hənsisa unudulmuş, heç adı bilinməyən bir şairin şeirindən 3-4 misra, ya bir neçə beyt əlinə yetirdi.

Hacıbaba müəllim sözünün yerini bilən, hənsi sözü hənsi məqamda dələ götürməyi, hənsi şəraitdə susmağın daha məsləhət olduğunu yaxşı hiss edən bir insan idi.

Təsədüf elə getirir ki, bir gün tez-tez dəvət edildiyi Nardaran toylarından birində bir nəfər cibindən qəzəl çı-xarıb verir Hacıbaba müəllimə, vərəqin üstünə xətlərini də qoyur və "bunu oxu" deyir.

Hacıbaba ustad xatirələrində bu barədə belə deyib: "Si-fəriş verilmədi, yerinə yetirməliydim. Bu, toydur, bu mey-dandasansa, bu meydana oyun qaydalanna da əməl etmə-yə hazır olmalısan. Amma şeiri verən məni istəyən adam deyildi və o şeiri də mənə məqsədlə verməmişdi. Nardaran ki-

mü dindar bir yerdə o şeiri oxusam, yəqin, narazılıq edənlər də olacaqdı. Baxmayaraq ki, şeir Şəhriyarınki idi."

*Gətə, tərşə balası, mən də sənə sayə gəlim,
Dəməninən yapışib mən də kəlisəyə gəlim.
Ya sən islami qəbul eyle, mənim dinimə gəl,
Ya ki, təlim elə, mən məzhəb- İsayə gəlim.*

Hacıbaba müəllim həmin toyda mikrofondan məclisə müraciət də edib: "Mənə verilən bu şeir ustad Şəhriyarındır. O şeirin 3-4 beytini oxuyub ardını öz beytlərimlə davam etdirəcəm. Bu beytlərdə Şeyx Sənən rəvayətinə işarə var. Bu beytlər Əsli-Kərəm əhvalatına bənzəyir. Mənsə onun əksini deyəcəm. Qoy bu da usta Şəhriyara bir cavabımız olsun".

Və başlayıb oxumağa.

Əlavə edəcəyi beytləri Hacıbaba ustad irəliləmədən yazmamışdı.

O beytlər elə həmin an, həmin məclisdə, oxu əsnasında yaranacaqdı.

Başlayıb oxumağa və Şəhriyar şeirindəki məntiqi çevirir tərsinə, əlavə edəcəyi beytlər, ilahi sehirli uçub gəlir ona sarı:

*Yox, sənəm, anlamadım, səhvimi iqrar edirəm,
Buraxıb dinimi mən dini Məsihayə gəlim?
Sən mənim dinimə gəl! İzləyə xətirəm elə,
Mən də öz əhdim ilə ələmi - sevdəyə gəlim.
Sən gedib Hacı kimi eşq būsətində otur,
Piri meyxanə ilə mən də o məvayə gəlim.*

1989-cu ildə Hacıbaba Hüseynovun 70 illiyi ərəfəsində onun işlədiyi Aşef Zeynalı adına musiqi məktəbi adından hazırlanmalı olan təqdimatın mətnini Rafael Hüseynov yazıb və ustada birbaşa "xalq artisti" adı verilməsi orada əksini tapıb.

Yuxarıdan bildiriləblər ki, Hacıbaba Hüseynovun xalq artisti adına layiqliyinə biz də şübhə etmirik, ancaq doğrudan da, belə istisnaya gətməyəək, əvvəlcə "əməkdar" verək, qısa müddətə "xalq" ı da alar.

Doğrudan da, o günlərəcən birbaşa "xalq artisti" adı bir Cabbar Qaryağdıoğluna verilibmiş, bir də Seyid Şu-sinskiyə.

Yətmış illiyində əməkdar alandan az sonra, 1990-cı il oktyabrın 29-da Azərbaycanın xalq artisti adına layiq görülüb.

Çoxdan halal payı olan, xalqın, əslində, ona çoxdan vermiş olduğu ad dövlət tərəfindən də rəsmi təsdiqini tapıb.

O, İmam Hüseyn, Məhəmməd Füzuli əsəri idi. Yaşı 70-i adlayandan sonra gedib hər ikisinin məzarını ziyarət etdi.

Seyid Əzim aşıqı idi. Gedib onun da məzarının daşından öpmək qisməti olub böyük xanəndən. Ömrün son iki-

üç ilində səhhəti təcridcən sənətkarı narahat etməyə başlayıb. Onda təngnəfəslik əmələ gəlməyə başlayıb və ona yaxın olan insanlara da bu bərdə belə deyib: "Xəstəlik əziyyət verir, nəfəsim də daralır. Amma bir cəhətdən Allahımın razıyam ki, sözsə, oxumağa ürəyimdə cavay yarımda olan həvəs, eşq elə əvvəlki kimidir. Azalmayıb ki, artıb".

Sovet dövründə bütün sahələrdə mərkəzləşmə, nəzarət olduğu kimi, ifaçıların Moskvanın "Melodiya" firması xətti ilə səslərinin, çağlılarının vallara yazılması da hökumətin (yaxud onun məmurlarının) seçimi ilə baş verirdi.

Sovet onillərində vallarının buraxılması ilə şeir kitablarının çıxması Hacıbaba Hüseynovdan ötrü elçətməz arzu idi.

Hacıbaba Hüseynova "yaşıl işıq"ın yanması sovet dövlətinin dağılan vaxtlarına, texniki tərəqqidə də yeni səhifələrin açıldığı çağlara təsadüf etdi. Daha val ötürmüş mərhələ idi. Hacıbabanın ilk diskləri çıxdı. Azərbaycanda yox, xaricdə. Özünün olmadığı çağlarda səsi yazılmış disklər ölkəmizdə də, vətəndən kənarlarda da döndə-döndə buraxıldı, yəqin, bundan sonra da olacaq.

Amma köhnə xanəndələrimizi düşünərkən, nədənsə bu gün də, ilk növbədə vallar, qrammofonlar, patefonlar yada düşür.

Ömrünün sonlarında Hacıbabaya təzədən vurulmuş şair Qabilə göyləri ustadın avazı yazılmış əsrarəngiz vala oxşatmışdı:

Oxu!

Səsin göylərə

yazılır, Hacı!

Asiman bir valdır ki,

Hərlənir, hərlənir,

hərlənir...

Nə silinir, nə pozulur, Hacı!

Bəlkə də, şairin bu bənzətməsi-səsin val kimi göylərə yazılması kiməsə fantastik, sürrealist gələr. Bəs Hacıbaba ustadın səsinin bir sınımaz, pozulmaz val kimi millətin yaddaşına əbədlilik yazılmasına nə söz?!

Amma şairin sözünü də qoribçiliyə salmayın...

Bu gün böyük sənətkar yanımızda yoxdur. Onun ölümündən 18 il keçir. Ancaq buna baxmayaraq millətin yaddaşında, musiqi tarixində yaşayır. Bu, onun qazana bildiyi ən böyük var-dövlətdir: ölümündən sonra yaşamaq!

● **Zümrüd MƏMMƏDOVA,**
ADMIU-nun muğam sənəti
kafedrasının dosenti, xalq artisti